

Михайло Юрійович КОБЧЕНКО

аспірант кафедри менеджменту, Полтавська державна аграрна академія

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Кобченко, М. Ю. Концептуальні засади організації ефективного землекористування аграрних підприємств [Текст] / Михайло Юрійович Кобченко // Український журнал прикладної економіки. – 2019. – Том 4. – № 4. – С. 86–93. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Мета. Важливим завданням управління є дослідження концептуальних основ сучасної проблематики забезпечення ефективності землекористування, які формує певна обмеженість в оцінці результатів господарського ресурсокористування, що актуалізує тему дослідження.

Метою статті є дослідження концептуальних засад організації ефективного землекористування аграрних підприємств.

Методи дослідження. Вирішення поставлених у статті завдань здійснено за допомогою таких загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналізу та синтезу, систематизації та узагальнення, діалектичного підходу, економіко-математичного.

Результати дослідження. Доведено, що ефективність сільськогосподарського землекористування у виробництві агропродукції обмежується майновою та інвестиційною здатністю суб'єктів господарювання. Програмування ефективності сільськогосподарського землекористування полягає в розробці концепції оптимізації структури господарської активності. Представлена концептуальна модель вибору режиму інтенсивності землекористування з оптимальною агроекологічною інвестиційною активністю та розгорнута в часі господарська активність по виробництву рослинницької продукції на кожній одиниці земельних ресурсів і відповідна агроекологічна інвестиційна активність.

Висновки. Господарська діяльність повинна оцінюватися на основі показника, обраного з позицій основного критерію. В результаті вирішення економіко-математичної задачі на стратегічному рівні сільськогосподарське підприємство отримає укрупнені завдання на виробництво певних видів кінцевої продукції у необхідних обсягах і відповідні виробничі ресурси. При цьому обсяги кінцевої продукції та матеріальних ресурсів галузі виступатимуть як обмеження галузевої економіко-математичної задачі.

Практичне значення. Встановлений головний критерій оптимальності землекористування, що дозволяє орієнтуватися на стратегію максимізації ефектів сталого розвитку, виходячи з інтересів всіх учасників агропромислового виробництва. Головним принципом оптимального розвитку є забезпечення максимального ефекту при раціональному використанні обмежених ресурсів.

Ключові слова: управління, концептуальні засади, організація, ефективність, землекористування, аграрні підприємства.

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF EFFECTIVE LAND USING ORGANIZATION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Abstract

Introduction. *The important task of management is research of conceptual bases of modern range of problems of land using efficiency providing that is formed by certain limit nature in the result estimation of economic resource using that make the theme of research actual.*

The article purpose *is research of conceptual principles of effective land using organization of agricultural enterprises.*

Methods of research. *The solution of the tasks put in the article is carried out by means of such scientific and special research methods as: analysis and synthesis, systematization and generalization, dialectical approach, economic and mathematics.*

Results. *It is proved that the efficiency of land using in agricultural production is limited by the property and investment capacity of economic entities. Programming the effectiveness of agricultural land using is to develop the concept of optimizing the economic activity structure. The conceptual model of the mode choice of land using intensity with the optimum agro-ecological investment activity is presented, and the economic activity for the crop production on each unit of land resources and the corresponding agro-ecological investment activity are launched in time.*

Conclusions. *An economic activity must be estimated on the basis of index, select from basic criterion positions. As a result of solving the economic-mathematical problem at the strategic level, the agricultural enterprise will receive large-scale tasks for the production of certain types of finished goods in the required volumes and the corresponding production resources. In this case, the volume of final production and material resources of the industry will act as a limitation of the sectoral economic and mathematical problem.*

Practical importance. *The main criterion for land using optimization has been established, which allows us to focus on the strategy of maximizing the sustainable development effects, based on the interests of all participants in agro-industrial production. The main principle of optimum development is to ensure maximum effect when using scarce resources.*

Keywords: *management, conceptual principles, organization, efficiency, land using, agricultural enterprises.*

JEL classification: C21; O13; Q15

Вступ

Оснoву сучасної проблематики забезпечення ефективності землекористування становить певна обмеженість в оцінці результатів господарського ресурсокористування. Використання виключно ринкового підходу до оцінки господарських результатів, при якому цінність мають лише продукти, забезпечені платоспроможним споживчим попитом, формує обставини об'єктивної та суб'єктивної недооцінки результатів діяльності, що актуалізує тему дослідження.

Об'єктивні причини недооцінки криються у відсутності необхідних знань і технологій для ідентифікації певних якостей та властивостей, які можуть представляти споживчу цінність як продукту, так і самого ресурсу. Наприклад, активний розвиток біопаливних технологій при загрозі дефіциту паливних ресурсів на світовому ринку формує умови для збільшення споживчої цінності фуражної сільгоспсировини за рахунок збереження фуражної спеціалізації у рамках технологічного процесу отримання екологічного палива. Таким чином, ефективність землекористування у виробництві

агропродукції обмежується маркетинговими можливостями та знаннями суб'єктів господарювання.

Суб'єктивні причини недооцінки результативності сільськогосподарського землекористування викликані зневагою зобов'язаннями соціальної та екологічної відповідальності. Обмеженість лише економічним підходом формує умови, коли ряд заходів соціальної та екологічної спрямованості не знаходить належного обґрунтування в господарському механізмі підприємства. Наприклад, у більшості дрібних фермерських господарств при відсутності галузі тваринництва як всередині підприємства, так і в межах його локалізації отримана солома сприймається не як побічний продукт, а як відходи виробництва з необхідністю їх утилізації. Аналогічне відбувається і по відношенню до земельних ресурсів: родючість ґрунту сприймається як природний стан, що розвивається сам по собі та не потребує ніяких вкладень, а в умовах орендних відносин подібне сприйняття тільки посилюється.

Таким чином, ефективність сільськогосподарського землекористування у виробництві агропродукції обмежується майновою та інвестиційною здатністю суб'єктів господарювання. Отже, програмування ефективності сільськогосподарського землекористування полягає в розробці концепції оптимізації структури господарської активності.

Окремі питання ефективного землекористування аграрних підприємств представлені в працях таких дослідників як Андрущенко В., Шашула Л., Денисенко І., Сундук А., Степаненко А., Солов'яненко Н., Сакаль О., Паленичак О., Заяць В., Бужин О. Але фундаментальні засади організації ефективного землекористування аграрних підприємств вимагають подальшої розробки та вдосконалення, що і обумовлює цілі та завдання дослідження.

Мета дослідження

Формулювання цілі статті – дослідити концептуальні засади організації ефективного землекористування аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження

Беручи до уваги той факт, що господарська діяльність сільськогосподарських підприємств включає інвестиційну та виробничу активність, закономірним буде встановити, які оптимальні межі інвестиційної та виробничої активності – тобто в якому випадку інвестиційні цілі мають вищий пріоритет перед виробничими та навпаки. Очевидно, що складність даної проблеми визначається відсутністю єдиного критерію оцінювання. Слідуючи пріоритету розвитку виробничих можливостей необхідно керуватися заходами максимізації виходу продукції з одиниці залучених ресурсів, тобто збільшення інтенсивності ресурсокористування. Однак, така стратегія призводить до виснаження виробничих ресурсів, особливо земельних, що знижує ефективність вкладених в основні фонди коштів. І, як наслідок, знижує інвестиційну привабливість агробізнесу. Адміністративні обмеження й законодавче нормування ресурсокористування не вирішують проблеми, як свідчить поточна практика.

Отже, критерій максимізації поточної прибутковості агробізнесу та критерій максимізації інвестиційної ефективності відносяться до протилежно спрямованих цілей системи. Вирішення цього конфлікту практично неможливе, тому що обидва такі критерії пов'язані через інтенсивність землекористування. Більше того, ефективний розвиток інвестиційної активності не обмежується одним кроком. Це означає, що на якомусь етапі можна максимізувати прибутковість агробізнесу з метою забезпечення споживання, знижуючи інвестиційну активність, а на якомусь кроці, навпаки, доцільно розвивати інвестиційну активність, здійснюючи реінвестування отриманих результатів

господарської діяльності для підтримки ресурсного потенціалу. Тобто даний процес регулювання господарської активності повинен протікати на досить тривалому часовому інтервалі, що включає, щонайменше, тривалість одного виробничого циклу агробізнесу.

Таким чином, сформулюємо основну задачу, яка стоїть перед менеджментом сільськогосподарського підприємства і пов'язана з визначенням ефективного регулювання інтенсивності сільськогосподарського землекористування при заданій системі виробництва та ресурсному забезпеченні. Виникає завдання скласти перспективний план використання виробничих технологій вирощування культур, які забезпечують регулювання режиму землекористування в допустимих межах. При цьому кожна сівозміна, як одиниця виробничого циклу рослинницької моделі агробізнесу, розглядається як певний інвестиційний проект, що приносить прибуток за рахунок ефективного використання земельних ресурсів. Складання плану переслідує забезпечення головної мети діяльності господарюючих суб'єктів – максимізацію прибутку інвестиційного проекту в межах заданого періоду планування.

Головними джерелами збільшення прибутковості проекту є як результати інтенсифікації виробничих технологій, так і збільшення врожайності у зв'язку з отриманням віддачі від реінвестованих результатів господарської діяльності.

З метою забезпечення оптимального рівня інвестиційної активності стан земельних ресурсів протягом періоду планування має бути задовільним, а до кінця періоду проекту не повинен погіршитися щодо базового стану. Отже, і початковий, і кінцевий рівень якості земельних ресурсів повинні знаходитися в екологічно прийнятних межах. Беручи до уваги можливість ситуацій, коли земельні угіддя як об'єкт внутрішнього інвестування взяті в оренду з початковим станом, що не відповідає допустимому рівню, тоді, поряд з максимізацією прибутку ставиться мета активізувати інвестиційну активність з метою поліпшення якості земельних ресурсів на кінцевому інтервалі планування. Таким чином, цільовий характер внутрішніх інвестиційних процесів, пов'язаних з підтриманням потенціалу земельних ресурсів при максимізації прибутковості агробізнесу, визначає їхню агроекологічну спрямованість (функціональність). На рис. 1 представлена концептуальна модель вибору режиму інтенсивності землекористування з оптимальною агроекологічною інвестиційною активністю.

В заданому просторі планування весь період розбивається на часові інтервали, що відповідають тривалості заданого виробничого циклу (для рослинницьких моделей агробізнесу один рік). Кожному циклу відповідає k -вимірний простір можливих станів потенціалу земельних ресурсів, як результат застосування заданого режиму інтенсивності землекористування. Використовуючи виробничі функції та знаючи параметри стану потенціалу земельних ресурсів, можна розрахувати врожайність сільськогосподарської культури на кожному кроці планування і, при наявності прогнозу ціни на сільськогосподарську продукцію в даному році, визначити виручку від реалізації. Відповідно різниця планованої виручки та прийнятої виробничої технології відповідного режиму інтенсивності землекористування являє собою прогнозований рівень прибутку на заданому кроці планування.

Виробничі технології на рис. 1 подано у вигляді стрілок і відображають поточний режим землекористування, який впливає на стан потенціалу земельних ресурсів у поточному періоді та переводить в інший (або такий самий) стан на наступний період. Кожна виробнича технологія характеризується відповідною сумою матеріальних витрат (витрати на посівний матеріал, на мінеральні добрива, засоби захисту рослин, оплату праці тощо), які складають виробничі витрати прийнятого режиму

землекористування. Рішення про вибір режиму землекористування приймаються послідовно для кожного виробничого циклу. Завдання дослідження полягає у визначенні режиму землекористування, обмежуючи або збільшуючи інтенсивність виробничих технологій, який забезпечує максимізацію прибутку за весь горизонт планування при заданих характеристиках потенціалу земельних ресурсів.

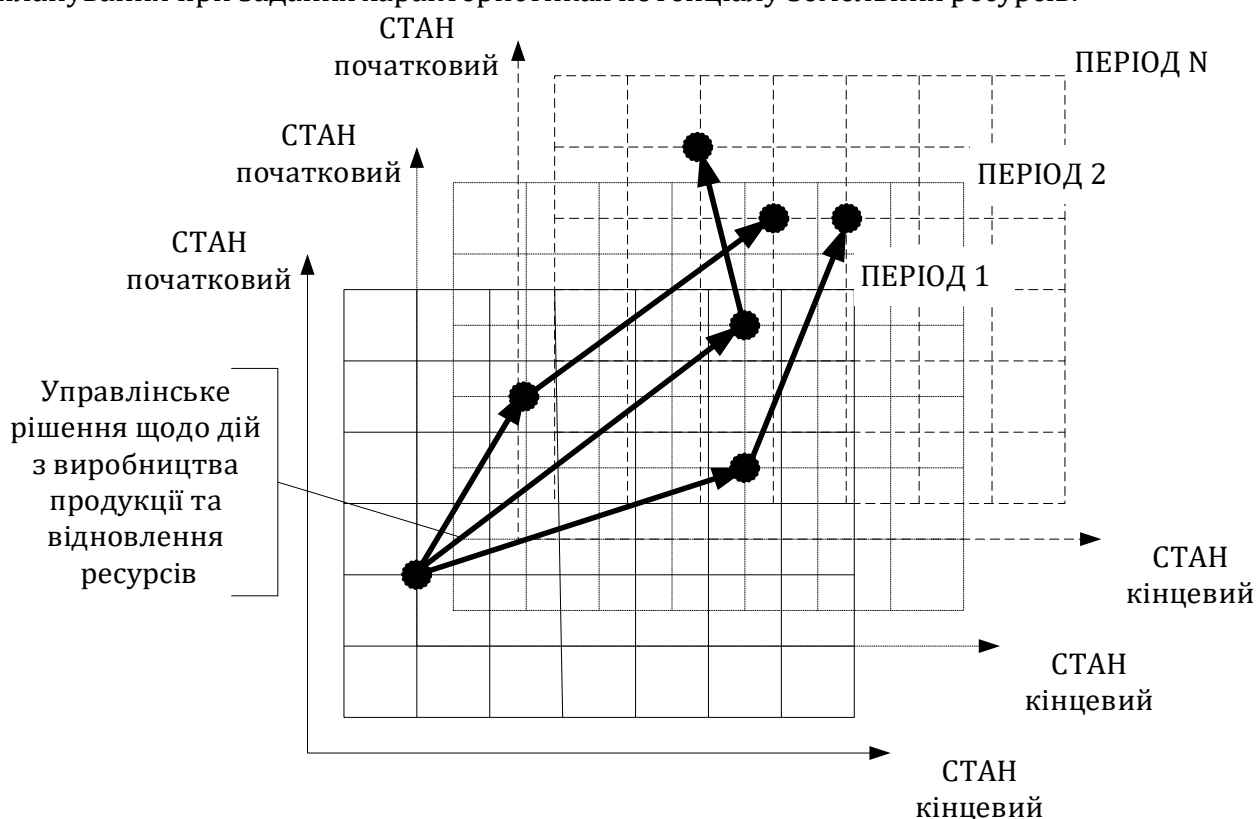

Рис. 1. Концептуальна модель вибору режиму інтенсивності землекористування з оптимальною агроекологічною інвестиційною активністю

Таким чином, формується мережа управління потенціалом земельних ресурсів, що створює окремі плани дій. Кожен план характеризується набором або послідовністю виробничих технологій. Їх кількість дорівнює кількості періодів ротаційного циклу. Кожен план характеризується показниками початкового потенціалу земельних ресурсів, показниками кінцевого стану потенціалу земельних ресурсів, показником прибутку як суми прибутків за кожним кроком ротаційного циклу. З безлічі планів слід вибрати той, при якому забезпечується максимальний загальний прибуток.

Отже, господарська діяльність сільськогосподарських підприємств, зайнятих рослинництвом, виконує дві основні функції: виробничу – отримання необхідного для забезпечення беззбитковості обсягу сільськогосподарської продукції; інвестиційну – вкладання у підтримання стабільного рівня продуктивного потенціалу земельних ресурсів. Виходячи з цього можна визначити прийнятний режим землекористування та режим землекористування з допустимою виробничою інтенсивністю (або оптимальною ресурсною інвестиційною активністю).

Реінвестування основної продукції здійснюється шляхом свідомого зниження (але не менше планових показників) продуктивності сільськогосподарських культур з метою збереження органічного й мінерального складу ґрунту, необхідного для підтримання природних механізмів самовідновлення земельних ресурсів. Регулювання рівня фактичної та потенційної продуктивності створює умови оптимізації господарського споживання обмежених елементів земельних ресурсів.

Реінвестування побічної продукції, яка не має в заданих умовах споживчої цінності, забезпечується організацією технологічних процесів інтеграції необхідних елементів цієї продукції в процеси природного відновлення земельних ресурсів. На даний момент до процесу реінвестування побічної продукції можна віднести всім відому практику використання соломи та пожнивних решток інших культур як мульчуючого матеріалу, яка в умовах розвитку технологій мінімальної обробки ґрунту отримала широке поширення.

Схематично розгорнута в часі господарська активність по виробництву рослинницької продукції на кожній одиниці (ділянка, поле тощо) земельних ресурсів та відповідна агроекологічна інвестиційна активність представлені на рис. 2, з якого можна судити, що ефект від активності в агроекологічному інвестуванні сільськогосподарського підприємства може проявлятися в поточному виробничому циклі як за рахунок мінімізації коштів від зниження інтенсивності технологій землеробства, так і за рахунок органічної речовини від регульованих технологічних втрат основної продукції.

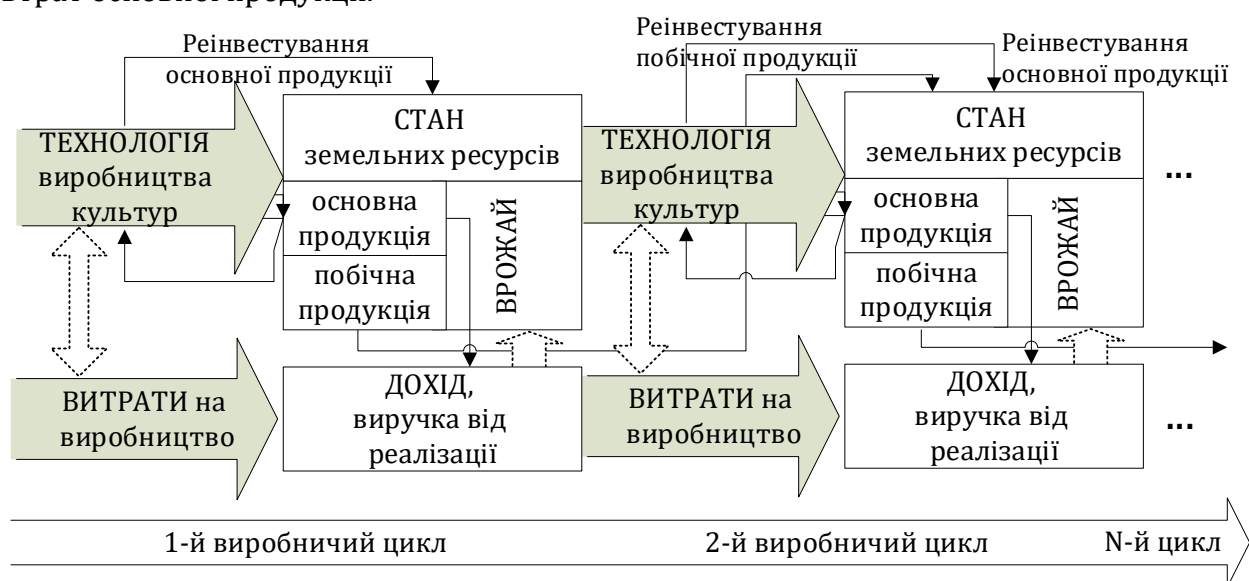

Рис. 2. Господарська активність по виробництву рослинницької продукції

Наприклад, обмеження врожаю лише наявним технічним парком зернозбиральної техніки при значному для дотримання оптимальних строків збирання потребує переналагодження молотильного устаткування й збільшення скидання зерна. Логістичні переваги в даному випадку є додатковим ефектом реінвестування основної продукції в поліпшення стану земельних ресурсів.

Ефект від активності в агроекологічному інвестуванні аграрного підприємства через реінвестування побічної продукції проявляється в подальшому виробничому циклі через біологічні особливості утворення органічної речовини, що складає основу природної родючості ґрунтів. Отже, дослідження процесу по моделі в кожному випадку може здійснюватися при однозначно сформульованому критерії оптимізації. Щоб дослідити вплив супутніх цілей на розвиток процесу, необхідно змінювати критерії оптимізації, вводячи поперемінно супутні цілі, причому в цьому випадку основна мета виступає в моделі як обмеження. Слід зазначити, що в даний час з'явилися економіко-математичні роботи, які дозволяють розглядати не тільки монокритеріальні, але і полікритеріальні економіко-математичні завдання.

Важливим питанням є встановлення порівнянності критеріїв оптимізації на різних рівнях управління. Від правильного вирішення проблеми відповідності

локальних і регіональних оптимумів багато в чому залежатиме успішність розвитку всієї економіки.

Для кожного рівня управління обираються свої критерії оптимальності, які не повинні суперечити загальній меті національної економіки та повинні бути пов'язані між собою, утворюючи ієрархію взаємно погоджених критеріїв.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Господарська діяльність повинна оцінюватися на основі показника, обраного з позицій основного критерію. Лише при такому підході можуть бути створені необхідні передумови для ефективної реалізації принципу оптимального управління, економічним змістом якого є раціональне поєднання централізованого планування з оперативно-господарською самостійністю та ініціативою нижчих ланок управління.

В результаті вирішення економіко-математичної задачі на стратегічному рівні сільськогосподарське підприємство отримає укрупнені завдання на виробництво певних видів кінцевої продукції у необхідних обсягах і відповідні виробничі ресурси. При цьому обсяги кінцевої продукції та матеріальних ресурсів галузі виступатимуть як обмеження галузевої економіко-математичної задачі. Після цього максимізується той головний критерій оптимальності, який встановлений, виходячи з інтересів всіх учасників агропромислового виробництва. Їм може бути на першому етапі максимізація прибутковості з метою забезпечення потрібної віддачі інвестованих коштів, на другому – максимізація необхідних витрат для розвитку ресурсного потенціалу для виробництва продукції, або максимізація виробництва продукції при обмежених виробничих ресурсах. При цьому на кожному рівні управління повинні прийматися рішення, чітко визначені загальним алгоритмом багатоступінчастої оптимізації. Головним принципом оптимального розвитку сільського господарства є забезпечення максимального ефекту при раціональному використанні обмежених ресурсів.

Список літератури

1. Бужин О. О. Інноваційні підходи формування показників економічної оцінки збереження ґрунтів при виробництві сільськогосподарських культур. Інноваційна складова сучасної економічної динаміки: колективна монографія за ред. В. Ф. Беседін, А. С. Музиченко. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2013. С. 296-302.
2. Державна служба статистики України (офіційний сайт). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Заяць В. М. Розвиток ринку сільськогосподарських земель: монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2011. 166 с.
4. Національна доповідь про стан родючості ґрунтів України. Мінагрополітики, Центрдержродючість, НААНУ, ННЦ ІГА імені О. Н. Соколовського, НУБіП. 2010. URL: http://www.iogu.gov.ua/wp-content/uploads/2013/07/stan_gruntiv.pdf.
5. Паленичак О. В. Раціональне землекористування в умовах збалансованого розвитку агропромислового виробництва. *Економіка АПК*. 2012. № 2. С. 32–38.
6. Сакаль О. Еколого-економічна ефективність землекористування в умовах поглиблення інституціональних трансформацій. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2018. № 1–2 (20–21). С. 58–61.
7. Сільське господарство України за 2018 рік: Статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2019. 235 с.
8. Солов'яненко Н. Сучасний стан та охорона ґрунтових ресурсів. *Землевпорядний вісник*. 2012. № 5. С. 23-27.

-
9. Степаненко А. Інтеграція економічної та екологічної політики в контексті екологічної безпеки. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2018. № 3–4 (22–23). С. 49–55.
 10. Сундук А., Шашула Л. Регіональний аспект фінансово-економічного регулювання землекористування в Україні. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2018. № 1–2 (20–21). С. 62–66.
 11. Шашула Л., Денисенко І. Публічно-приватне партнерство у сфері землекористування: форми забезпечення та характеристики. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2019. № 5 (24). С. 96–104.

References

1. Buzhin, O. O. (2013). Innovatsiini pidkhody formuvannia pokaznykiv ekonomichnoi otsinky zberezhennia gruntiv pry vyrobnytstvi silskohospodarskykh kultur *Innovatsiina skladova suchasnoi ekonomichnoi dynamiky* [An innovative component of modern economic dynamics]. In Besedin, V. F., Muzychenko, A. S. (ed.). FOP Zhovtyi O. O. Uman. Ukraine.
2. State Statistics Service of Ukraine (official site). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Zayat, V. M. (2011). *Rozvytok rynku silskohospodarskykh zemel*. [Development of the agricultural land market]. NNCz "In-t agrar. ekonomiky". Kiev. Ukraine.
4. National report on soil fertility of Ukraine (2010). Ministry of Agrarian Policy, Center for Fertility, NAAS, ON Sokolovsky Scientific Research Center, NULES. URL: http://www.iogu.gov.ua/wp-content/uploads/2013/07/stan_gruntiv.pdf.
5. Palenichak, O. V. (2012). «Rational land use in the conditions of balanced development of agroindustrial production». *Ekonomika APK*, Issue 2, pp. 32–38.
6. Sakal, O. (2018). «Ecological and economic efficiency of land use in conditions of deepening of institutional transformations». *Ekonomika pryrodokorystuvannia i stalyyi rozvytok*, Issue 1–2 (20–21), pp. 58–61.
7. Agriculture of Ukraine for 2018: Statistical compilation. (2019). State Statistics Service of Ukraine. Kyiv. Ukraine.
8. Solovyanenko, N. (2012). «The current state and protection of soil resources». *Zemlevporiadnyi visnyk*. Issue 5, pp. 23–27.
9. Stepanenko, A. (2018). «Integration of economic and environmental policy in the context of environmental security». *Ekonomika pryrodokorystuvannia i stalyyi rozvytok*. Issue 3–4 (22–23), pp. 49–55.
10. Sunduk, A., Shashula, L. (2018). «Regional aspect of financial and economic regulation of land use in Ukraine». *Ekonomika pryrodokorystuvannia i stalyyi rozvytok*. Issue 1–2 (20–21), pp. 62–66.
11. Shashula, L., Denysenko, I. (2019). «Public-private partnership in land use: forms of provision and characteristics». *Ekonomika pryrodokorystuvannia i stalyyi rozvytok*. Issue 5 (24), pp. 96–104.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2019 р.